

Kloosterkerk – 31 januari 2021– zondag Septuagesima

Matteüs 20,1-16 en Cantate 'Ich bin vergnügt mit meinem Glücke' (BWV 84)

ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/5i4Js76ccww>

Gebed om ontferming (bij het introïtuslied, psalm 100)

'Van geslacht tot geslacht is uw trouw' klonk het en wij? wij kunnen het al moeilijk vinden om onszelf voor even trouw te blijven we willen het goede maar doen het kwade we verlangen naar schoonheid maar scheppen de schraalte we kiezen voor lef maar blijken toch laf. Doorstroom ons met uw goedheid want alleen met U kunnen wij trouw zijn aan onszelf en daarom bidden wij U: <i>Heer, ontferm U...</i>	'Van geslacht tot geslacht is uw trouw' en wij? wij vinden het soms al moeilijk die ene trouw te blijven die ons nodig heeft collega vriend of allernaaste we zijn afgeleid met onszelf bezig bang het niet goed te doen we weten niet wat we er voor terugkrijgen. Vervul ons met goed vertrouwen in wat wij voor elkaar betekenen kunnen zoals U voor ons en daarom bidden wij: <i>Heer, ontferm U....</i>	'Van geslacht tot geslacht is uw trouw' en wij? wij worstelen met onze trouw aan de aarde. Wij kennen onszelf immers goed genoeg om te weten hoe lastig het is om voor haar welbevinden een stap terug te doen te leven van genoeg te delen van wat ons gegeven is. Doordring ons daarom met uw Geest dat die ons vervult met eerbied voor wat leeft en met trouw om uw opdracht de aarde te bewerken en te bewaren en daarom bidden wij U: <i>Heer, ontferm U...</i>
--	--	---

Bij de lezing

De cantate van vandaag werd door Bach geschreven voor zondag Septuagesima. In de traditie is het de eerste zondag in de tijd na Kerstmis (Epifanie) waarbij de Veertigdagentijd, de voorbereidingstijd op weg naar Pasen, in beeld komt. Septuagesima betekent 70ste, niet dat we op de dag af zeventig dagen voor Pasen zijn, maar het getal bepaalt de blikrichting: we kijken vooruit. Bach schreef zijn cantate, zoals gezegd, voor deze zondag waarop de gelijkenis van de arbeiders in de wijngaard aan de orde kwam. Vandaag sluiten we daar bij aan en lezen uit Matteüs 20.

Preek

Afgelopen woensdag was het de Internationale Herdenkingsdag voor de Holocaust. Ik moest denken aan mijn bezoek aan kamp Buchenwald, niet ver van Weimar, jaren geleden al weer. Buchenwald was een van de eerste en grootste concentratiekampen op Duits grondgebied; een werkkamp, waar de onmenselijke omstandigheden, honger, slavenarbeid, executies ervoor zorgden dat meer dan 55.000 mensen (een vijfde) het niet overleefden. Op de toegangspoort stond het motto van het kamp: 'Jedem das Seine', 'Ieder het zijne'. De spreuk gaat terug op oude Griekse en Latijnse ideeën over rechtvaardigheid. Ieder krijgt wat hem/haar toekomt. Sinds hij de poort van Buchenwald heeft getooid, is de uitdrukking in het Duitse taalgebied besmet. Cynischer dan daar, op die poort, kun je je deze woorden natuurlijk niet voorstellen want als er ergens een plek was waar een mens niet kreeg toebedeeld wat hem/haar toekomt, dan daar. Iedere vorm van rechtvaardigheid werd er met voeten getreden.

Toch is de gedachte achter het 'ieder het zijne' daarmee niet verdwenen. Dat ieder krijgt wat hij verdient, waar hij recht op heeft, wat bij hem past, is op gevoelsniveau voor de meesten van ons een uitgangspunt. Je hoort te krijgen wat je toekomt, wat eerlijk, wat billijk is. En precies omdat dat gevoel zo diep in ons is verankerd, is de gelijkenis van deze morgen – ja, hoe zeg je dat – eigenlijk, ten diepste provocerend. Zij tart onze gevoelens van eerlijkheid, van krijgen wat je toekomt, van loon naar werken, boontje die om zijn loontje komt – alleen al aan het aantal uitdrukkingen merk je al hoe diep met ons verweven is dat eerlijkheid wordt gedaan. Als je aan ouders vraagt wat ze hun kind willen meegeven aan waarden, dan is eerlijkheid er altijd één van. Ja, zelfs een roversbende valt geheid uit elkaar als de buit niet eerlijk wordt verdeeld.

En precies bij die eerlijkheid, dat oergevoel, dat je krijgt wat je toekomt, worden vragen gesteld in de gelijkenis die Jezus uitspreekt. En het wordt er niet minder lastig op als hij zegt dat het in die parabel gaat om het Koninkrijk Gods. Met andere woorden: als de Eeuwige het voor het zeggen zou hebben, dan gaat het er in de wereld aan toe, zoals in die parabel. En daar krijgt niet ieder wat hem toekomt, althans, zo voelen de werkers het aan die als eersten door de landheer zijn geronseld om in zijn wijngaard te komen werken. Zij zijn de werkers van het eerste uur, de vroegen, de pioniers. Hun staat een lange dag werken te wachten waarvoor ze volgens afspraak worden beloond met één denarie – dat is het gemiddelde dagloon voor de ZZP'r van die dagen. So far, so good. Maar later op de dag blijkt de landheer nog meer werkers nodig te hebben; en zo gaat hij tot viermaal toe terug naar de markt om mensen op te halen, voor het laatst aan het einde van de werkdag. Voordat die laatste groep de handen uit de mouwen heeft gestoken, zit hun werkdag er al weer op.

Is de wijnboer een slechte planner, werken de anderen te langzaam, is er teveel werk? Het blijft open waarom hij er steeds weer mensen erbij haalt. Maar ondertussen wordt in het verhaal de spanning opgebouwd. Waar gaat dit heen? En uiteindelijk mondt dit alles uit in een confrontatie tussen de rentmeester en de werkers van het eerste uur. Zij zien namelijk dat niet ieder krijgt wat hem in hun ogen toekomt. De laatsten, zij die bij aankomst in de wijngaard al weer zo'n beetje huiswaarts konden gaan, krijgen immers ook één denarie voor al het werk dat ze niet hebben geleverd. En is het dan zo vreemd dat de eersten, de vroegen, rekenen op een bonus: loon naar werken? Maar die blijft uit. Zij krijgen de overeengekomen denarie, niet minder, maar ook niet meer. Gemopper alom. Het klopt misschien wel, maar het deugt niet. En ze houden de wijnboer voor: *die laatsten hebben één uur gewerkt en u hebt hen aan ons gelijk gemaakt, wij die de last en de hitte van de dag gedragen hebben* (Matteüs 20,11).

En geef ze eens ongelijk? Vrouwen die hetzelfde werk doen als mannen, worden tot op de dag van vandaag veelal slechter betaald, en dat is niet wezenlijk anders dan wanneer iemand evenveel krijgt voor veel minder gedane arbeid. Want het gaat bij je salarisstrook niet alleen om de harde getallen, om vraag en aanbod, maar daarachter schuilen minsten zo belangrijke zaken

als: de waardering voor wat je doet, je eigenwaarde, de eer die je er in legt om je werk goed te doen. Gezien worden, dat is waar het om gaat, ook bij de loonvraag. Van jongs af aan leven wij mensen van erkenning voor wat we doen, en we kennen de angst om in verhouding tot de ander achtergesteld te worden.

Maar zo voorstelbaar als de reactie van de werkers van het eerste uur is, zo weinig invoelend is die van de wijnboer. *Vriend*, spreekt hij er één aan (waardoor hij het persoonlijk maakt), *vriend, ik doe je geen onrecht: ben je het niet over een denarie met mij eens geworden? Neem wat je toekomt en ga heen* (Matteüs 20,13). Kijk, gemeente, als de landheer dit gezegd zou hebben bij een examen pastorale gespreksvoering zou hij onmiddellijk gezakt zijn. Hij mag het dan formeel bij het rechte eind hebben, maar ondertussen verstaat hij niet het dieperliggende ongemak van die vroege werkers. Ze zijn niet egoïstisch en eisen ook niet dat de late werkers minder krijgen, maar ze wijzen op de onrechtvaardigheid van het loonbeleid van de wijnboer. Maar hij geeft hun een formeel antwoord in de genoemde categorie van 'het klopt wel, maar het deugt niet'. En daarmee provoceert hij die vroege werkers, maar vooral ons gevoel voor rechtvaardigheid. Wie wil er wonen in zo'n koninkrijk?

Maar daarmee is het verhaal nog niet ten einde. Want de ene provocatie is de andere niet. Deze is er niet óm de provocatie. Zij wil iets bereiken, veranderen, wijzigen in het perspectief. Want hoe zit het nu met die werkers van het late uur, die zij-instromers van de wijngaard? Wat vinden die er van? Zij zwijgen immers in alle talen. Waarom waren ze niet eerder opgehaald? Zagen ze er lui uit, niet sterk genoeg, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt? Ik moet denken aan de vrouw wier man er na ruim dertig jaren huwelijk met een ander vandoor gaat. Gewerkt heeft ze al jaren niet meer, althans geen betaald werk; al haar tijd heeft ze aan de carrière van haar man en de opvoeding van de kinderen besteed. Vanuit haar flatje vindt ze werk, maar het kost haar moeite om er weer tussen te komen. Ze is bang voor scheve blikken als het niet lukt, maar gelukkig zijn er ook veel aardige collega's die haar helpen en lof toe zwaaien als ze een lastige klus tot een goed einde brengt. Maar soms merkt ze bij zichzelf ook, dat ze niet zo aardig is als er andere laatkomers en zij-instromers bijkomen. Argwanend kijkt ze toe hoeveel aandacht, hoeveel emotioneel loon die wel niet krijgen. Hebben die dat net zo verdiend als zij? Heeft zij er niet meer recht op?

De wijnboer zegt: *maar ik wil aan deze laatsten evenveel geven als aan jou; is het niet aan mij om met mijn dingen te doen wat ik wil? Of is jouw oog boos omdat ik goed ben?* (Matteüs 20,14b-15).

Ja, nu horen we een andere wijnboer aan het woord komen. Hij legt de vinger op een zere plek: niet die van je rechtvaardigheidsgevoel, maar op wat daar soms nog achter huist aan wirwar van emoties: angst, verdriet, boosheid, jaloezie dat je niet voldoende gezien wordt; dat je liever toch net iets beter bent dan die ander; dat je de ander zijn succes misgunt in die eeuwige concurrentiestrijd. Dat je graag verborgen, maar stiekem toch wel een beetje zichtbaar, de beste zou willen zijn in de wedstrijd in bescheidenheid. Dat je je wel herkent in de oudste zoon uit die andere gelijkenis die zich t.o.v. zijn jongste broer tekort gedaan voelt, omdat hij altijd trouw is gebleven aan zijn vader, maar daardoor ook gevangen zit in zichzelf en alleen maar oog heeft voor wat hij niet heeft.

Ja, gemeente, het provocatieve van dit verhaal kan je als mens diep raken, wanneer je beseft dat hier een wijnboer aan het woord is die zijn mensen niet te kort doet, maar dat hij voor sommigen te goed is. Die rechtvaardig is (ja: hij doet wat hij zegt en hij zegt wat hij doet!) en tegelijkertijd veel meer doet dan wat hij toezegt. Die dat hele systeem van rechten en plichten opengooit, en er de goedheid aan toevoegt.

En voor de calculerende burger die zichzelf altijd maar aan het vergelijken is met de ander is dat – letterlijk – onberekenbare een ongemakkelijk perspectief. Zijdelings doet het me denken aan die affaire rondom Abdelkader Benali die de 4 mei-lezing zou houden. Ik zeg niet dat hij geen dingen gezegd zou hebben die niet zo verstandig waren, maar het gaat me vooral om de 'afrekencultuur' die er achter zit. Dat wij elkaar voortdurend de maat nemen, en dat alleen de werkers van het vroege uur die van begin tot einde vlekkeloos en perfect door het leven gaan, mee zouden mogen doen. Houden we dan nog iemand over? Nu de God die als een boeman ons van de wieg tot het graf in de gaten houdt, gelukkig heeft afgedaan voor velen, ja zelfs een reden is om niet meer te geloven, zijn wij nu overgeleverd aan het oordeel dat we elkaar opleggen – en ik moet zeggen: ik weet niet of dat een vooruitgang is?

Want wat als je zelf zo'n zij-instromer bent, zo'n werker van het late uur? Ook de werkers van het eerste uur worden op den duur een dagje ouder, en staan dan niet meer fris bij het ochtendgloren klaar voor een lange dag hard werken. Dan zijn zij blij met de goedheid van de wijnboer, met die ene denarie waarmee ze zich toch van het elementaire kunnen voorzien. En hoe zit het met al die anderen die het in deze wereld niet redden om de eerste de beste te zijn en die daar niet voor gekozen hebben zoals ook wij zelf niet konden kiezen voor onze talenten en gebreken? En met hen die er wel voor kozen om de beste te zijn, en later spijt kregen omdat ze zagen hoe ze hun levensdoel gemist hebben? Zijn zij niet ook op die ene denarie aangewezen? Zal de vader die zijn werk altijd voor liet gaan en daardoor zijn kind is kwijtgeraakt, is het niet letterlijk dan toch in de band die zij met elkaar zouden kunnen hebben, zou die vader niet dolblij zijn als het kind op een gegeven moment weer terugkeert en hem uitbetaalt met iets waarop hij geen recht heeft – niet zijn verdiende loon, maar met de goedheid die dat loon verre overstijgt: aandacht, interesse, een kop koffie en wat small talk waardoor hij verder kan? Er is nog zoveel te winnen, buiten de rekenmachine van ons calculeerbare leven om.

De schijnbaar onrechtvaardige barmhartigheid van de wijnboer openbaart op een provocerende manier de wijze waarop de Eeuwige naar ons kijkt, nu eens werkers van het eerste dan weer van het laatste uur. Niet met een boos oog, maar met een ruim hart, omdat hij goed is, omdat hij God is. Daar kun je zomaar gelukkig van worden, of zoals de cantate heet 'Ich bin vergnügt mit meinem Glücke' – 'Blij ben ik met de voorspoed die me door God gegeven is'. Zo provocerend als de gelijkenis is, is de cantatetekst niet. Eerder wat braaf: wees maar blij met wat je hebt, ook als het niet veel is. Ze gaat voorbij aan de provocerende goedheid van de wijnboer. En toch.... in haar innigheid, haar bescheidenheid, haar prachtige muziek, is ze wel een kostbaar kleinood dat ons verder voert, voorbij alle vergelijking en berekening die ons gevangen kunnen houden. Zij is een teken van de goedheid van de Eeuwige, die ons zomaar wordt toebedeeld.

bronnen:

Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK I/3, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 1997
Jirí Mrázek, 'Matthieu 20,1-16: Les ouvriers de la onzième heure' – <http://www.lire-et-dire.ch/>

Gebeden

Wij danken u
trouwe God
dat waar u bent
het goede
niet ver weg is
en waar het goede is
u zich mengt
in onze geschiedenis.

Daarom bidden wij
voor goedheid
in onze wereld
ook al weten we
niet altijd precies
wat dat is –
dat we toch
onvermoeibaar
op zoek gaan
naar wat
de vrede dient
wat gerechtigheid brengt
wat mensen
bij elkaar brengt
en de aarde
leefbaar houdt
want
niet altijd hoeft
het doel
vastomschreven te zijn
om toch
op weg te gaan
niet altijd
hoeft duidelijk te zijn

waarop wij
precies hopen
om toch
de wanhoop
niet te laten zegevieren,
niet altijd
hoeven we zonder
angst te zijn
om toch
vertrouwen te hebben
in de toekomst
die in uw handen ligt.

Daarom bidden we
voor wat ons
in beweging zet
de oude verhalen
de gemeenschap
van de kerk
hoe gemankeerd
ze nu ook is
de muziek
de dans
al die andere kunsten
die ons
helpen te dromen
voorbij
al onze mitsen
en maren
ons berekende
en berekenende leven
de goede dingen
die gebeuren

ook in deze stad
ook al sneeuwen ze
vaak onder
bij alles
wat er niet goed gaat.
Dat ieder
zijn of haar steentje
kan bijdragen
en niemand
te vroeg
of te laat is
om in de wijngaard
te werken.

We bidden
om uw goedheid
voor wie verdrietig zijn
om wie zij
verloren
aan de dood
en noemen...
en voor wie
werken aan herstel
en noemen...
dat zij
in alles
wat er gezegd
en gedaan moet worden
uw stem
van bemoediging
horen spreken.

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!